

Kap 75: Lennart Bernadotte (1909-2004).

Prins Gustaf Lennart Nicolaus Paul Bernadotte, hertig av Småland, i dagligt tal Lennart, föddes på Stockholms slott den 8 maj 1909 cirka 23:30 och dog på sitt slott Mainau den 21 december 2004. Han var 1932-1972 gift med svenskan Karin Nissvandt (1911-1991) och fick med henne tre döttrar och en son. 1972 gifte han om sig med tyskan Sonja Haunz (1944-2008) och fick med henne tre döttrar och två söner. I samband med giftermålet med Karin Nissvandt den 11 mars 1932 förlorade Lennart alla sina titlar och fick sitt borgerliga namn Lennart Bernadotte. Den 2 juli 1951 efter Gustafs död adlades han av sin släkting storhertiginnan Charlotte av Luxemburg och fick då samma titel som prins Oscar, greve af Wisborg.

Huvudkällorna till skildringen är en tysk biografi och Lennarts och sonens memoarer (Bernadotte 1966; Bernadotte 1985; Orlik 2002; Bernadotte 2006). Tillkommer några kortbiografier och minnen (af Klercker 1944: ss. 272-277; Swahn 1930: ss. 185-197; Pavlovna 1933: ss. 155-168; Elgklou 1978: ss. 186-187; Norlin 2015: ss. 223-228) och en mängd tidningsartiklar.

Lennart var mycket bitter över det sätt på vilket han behandlats av släkten men den aspekten har jag tonat ned. Han var också mycket stolt över sin affärsverksamhet men även den aspekten har jag tonat ned.

*

Lennarts nedkomst och första tid har beskrivits i detalj av Marias hovdam Cecilia af Klercker.¹ Det finns inga uppgifter om att hans far prins Wilhelm närvarade vid nedkomsten – möjligen hade han sjötjänst – men kronprinsessan Margaretha tycks ha assisterat. Victoria hade vid trontillträdet ändrat ceremonielet så att dopvittnena inte fysiskt närvarade vid nedkomsten utan väntade i ett angränsande rum. Vid tillfället vistades hon i Baden. Gustaf förefaller dock ha närvarat. Maria ville själv amma Lennart men hade inte tillräckligt med bröstmjölk. Den första tiden skrek Lennart till den grad om nätterna – möjligen på detta – att barnsköterskan mrs Gibson gav honom sömnmedel. När detta upptäcktes avskedades hon. För att inget skulle komma ut vallades mrs Gibson ned till centralen och sattes på ett tåg tillbaka till England. Efterträdaren var Olga Sjöberg (1868-1942; ”Nenne” kallad), bördig från Mönsterås i Småland. Lennart hade även en engelsk barnflicka. Vid dopet den 6 juni fick Lennart en mängd faddrar – hela den ryska, tyska och grekiska släkten inkl tsaren och tsaritsan. Fram till föräldrarnas skilsmässa följde han med sin mor på besök i Ryssland och hos hennes far i Paris. Efter skilsmässan tog Victoria 1914-1916 hand om honom under tiden som Wilhelm var upptagen av sin militärtjänst. Lennarts version av de tre åren med Victoria var att hon gav honom samma uppfostran som hon en gång gav hans far. Eftersom Lennarts minnen inte publicerades förrän 50 år senare och Wilhelm i mellantiden publicerade sina egna minnen är det svårt att säga vems minnen som Lennart egentligen återger. Han började inte skriva utförlig dagbok förrän 1926.² Vid tiden för Victorias död var Lennarts (eller hovets) beskrivning av hennes uppfostran så här:

Litet äldre blev prins Lennart nästan som drottningens barn och hans starkaste intryck från barn- och ungdomsår är hennes varma kärlek och fasta ledning. Bördan hade för henne sina stora förpliktelser, men hjärtats egenskaper och den egna personlighetens daning till en viljefast och rätträdig karaktär var det viktigaste i hennes pedagogiska program.³

Hans egen boks förhistoria beskrivs så här:

¹ af Klercker 1944: ss. 272-277.

² Bernadotte 1966: s. 225.

³ [Om prins Lennart.] Vecko Journalen 1931:5, ss. 23,28-29.

I höstas framträder han trogen sin ätts traditioner som lyckad föredragshållare till förmån för K. F. U.M:s verksamhet. Det är hans sätt att stödja en organisation, som han visserligen ej tillhör, men vilkens arbete har hans sympatier. Några föredrag på olika håll i södra Sverige »Glimtar ur mitt livs dagbok», slogo tydligen an på en både bred och fordrande publik. De komma att upprepas söder över under loppet av nästa månad - innan resan ställes till Mainau igen. Herr Lennart Bernadotte talar fritt ur minnet, förmodligen uppfriskat genom studier i sina sedan många år samvetsgrant förda dagboksanteckningar, ger snabbskisser från ett barndomsbesök i Moskva, berättar krigsminnen från Karlsruhe - det saknades ej flygraider och bombanfall mot det storhertigluga slottet, där drottning Victoria och dåvarande prins Lennart uppehöll sig - samt skildrar i fortsättningen livet nutilldags på Mainau. Föredragets senare del brukar i regel bli belysande text till olika serier av filmbilder från Nemissjön, romerska campagnan, Monte Carlos tennisbanor med kung Gustaf i aktion och från Mainau.⁴

Delar av föredraget – det om somrarna i Baden – publicerades i Vecko Journalen:

Man försökte att göra en hovman av mig. Det lyckades till en viss grad. Ytan blev nog ganska hygglig! Det var ju gunås inte så lätt att göra rackartyg, när man jämt och ständigt fick gå omkring i vita sjömanskläder! Vid sådana tillfällen bemödade jag mig att anlägga den lagom servila uppsyn, som jag iakttog runt omkring mig. Då kunde det hända att lille Lennart fick beröm för att han uppförde sig så fint, och det kastades stolta blickar på honom från farmor och farmormor, blickar som han tyvärr alltför ofta väl märkte!⁵

De samtida uppgifterna – från Victorias chaufför – var att hon tvärtom uppmuntrade hans kungliga olater:

Prins Lennart, son till prins Wilhelm, var på grund av föräldrarnas skilsmässa utan mor och brukade tillbringa somrarna hos sin farmor på Solliden. Drottningen gjorde allt för att hans spirande kungliga olater skulle utvecklas så fullständigt som möjligt, och den åttaårige prinsen hann under sommarens lopp [1917] med sin farmors hjälp utbildas till den mest despotiska lilla byting man kunde se. Han fick kommendera gamla hovdamer att krypa på knäna för att leka med honom och skicka gamla trotjänare efter sina leksaker flera trappor upp, allt med drottningens höga gillande.⁶

Förmodligen hade alla rätt. Victoria hade uppfostrats med en blandning av höga ideal, rigid hovdisciplin i föräldrarnas närvaro och eftergivenhet från de anställda som var osäkra på hur de skulle bete sig. Hennes uppfostran av Lennart var att hon försökte förklara konsekvenserna av hans sociala särställning – att med privilegier följer skyldigheter och att Svenska folket förväntade sig att han följde en uppförandekod. Detta verkar aldrig ha gått fram. Både Lennart och hans far ansåg att Victoria saknade kontakt med det moderna samhället och kunde ignoreras. Det som Lennart som ung fann mest föråldrat var hennes religion och hennes åsikter om en särskild hovkultur där man uppträdde diplomatiskt och talade ett vårdat språk. Som vuxen förstod han bättre vad hon talade om: ”Jag kom till insikt om att [etikett] i grunden handlar om något rent mänskligt: respekt, stil och hänsyn. Framförallt respekt för människors självkänsla och förväntningar.”⁷

Långt efteråt hävdade Lennart att Victorias uppfostran främst hade effekten att göra honom djupt osäker. I sin självbiografi ägnar Lennart ett helt kapitel åt hennes egenheter⁸ och ger henne skulden

⁴ [Om Lennart Bernadotte & familj.] ”Lyckliga, vanliga människor.” Vecko Journalen 1935:3.

⁵ Bernadotte, Lennart. ”Rackartyg och hovetikett.” Vecko Journalen 1937:23, ss. 14-15,44,52.

⁶ Stenson 1977: s. 119.

⁷ Bernadotte 1995: s. 97.

⁸ Bernadotte 1966: ss. 27-54.

för sin (och faderns) livshållning: ”Jag lärde mig spela teater för att undvika obehagliga sammanstötningar, som alltid ledde till nederlag för mig. Jag hade fel. Alla andra hade rätt.” Kommen till gymnasiet var Lennarts högsta önskan att slippa ”matriarkatet” = Victoria och hennes ombud ”Nenne”.

1914 organiserades en lekskola på slottet där han, kusinerna och en del andra barn gick. Vt 1915 – vt 1919 gick han i slottsskola tillsammans med Margareta Uggla, Karin Thott, Fredrik af Klercker, Nils Fredrik von Essen, Fredrik Piper och flera andra. Lärarinnan för slottsskolan var fröken Ingrid Bolin. Under Tysklandsvistelserna undervisades han av ”Nenne” och han hade även en tysk barnflicka. 1917 & 1918 tillbringade han sommarloven hos sin farbror Gusty på Sofiero där atmosfären var betydligt friare än i Karlsruhe. Ht 1917 – ht 1919 hade han en informator hovrättsnotarie Ivar Åkfeldt. Åkfeldt & Wilhelm var av ungefär samma åsikt att Lennart skulle få en borgerlig uppfostran anpassad till sin person, inte en ”prinsuppfostran” som Victoria förespråkade. Detta var förmodligen för det bästa eftersom Lennart bara var 6:a i tronföljden men det kom att få drastiska konsekvenser.

Ht 1919 började Lennart i 2:a klass av Sofi Almquists samskola på Nybrogatan 13. ”Nenne” följde honom till och från ända upp i gymnasiet och förhörde honom om hur dagen varit. Almquistiska samskolan var en reformpedagogisk skola med blandade klasser om högst 20 elever och individualiserad undervisningen. Skoldagarna var korta men intensiva. Det grundläggande främmande språket var engelska. Få detaljer är kända om Lennarts skolgång där: Han fick sällskap av två pojkar från slottsskolan. Lärarna förväntade sig att han som prins skulle vara ett gott föredöme. Han var bra i språk, dålig i matematik, gymnastik och teckning, hjälplig på piano. Utanför skolan umgicks han med kusinerna, deras kamrater och barn till hovanställda.

P g a Victorias utlandsvistelser avtog under 1920-talet hennes inflytande. Även Wilhelm var mycket utomlands och han och Lennart träffades bara sommarmånaderna på Stenhammar. Dessa månader behandlades Lennart helt annorlunda och umgicks t o m med grannbarnen. Senare påstod han sig under skoltiden ha slitits mellan två pedagogiska system: Terminerna ”matriarkatets” tvång under hot. Sommarloven faderns frihet under ansvar. Han tyckte sig dock ha haft ett visst stöd av Gustaf som ibland tog honom i försvar eller blinkade i samförstånd ”oss män emellan”. Lennart hade realskolan blandat bokliga & tekniska intressen. 1924 ställde han upp utom tävlan på Tekniska museets Märklin-Meccano-tävling med en komplicerad transportbana med traverser som han varit sysselsatt med de de sista tre åren. Studentexamen 1927 på nyspråkliga linjen gick bra. Efteråt gjorde han militärtjänsten i kavalleriet. Under utbildningen var han allvarligt sjuk och fick göra tre långa uppehåll som han tillbringade utomlands. Under uppehållen studerade han franska, litteraturhistoria och lantbruksskötsel. 1930 avlade han reservofficersexamen som 43:a av 102 elever. Han förefaller inte ha haft någon representation utöver att visa upp sig vid familjebileerna.

*

Det dröjde länge innan Lennart fick några flickbekanta. Några kontakter med sina kvinnliga klasskamrater utanför skolan verkar han inte ha haft men han lekte med dem under rasterna. Konfirmationssommaren 1925 förälskade han sig i Karin Nissvandt. De förlovade sig den 2 februari 1931 och gifte sig den 11 mars 1932. Vägen dit var svår men underlättades av att Lennart var ekonomiskt oberoende. Hans mor hade överlåtits residenset Oakhill på honom och detta såldes 1926 till Italienska staten. 1930 fick han även ärva Victorias sommarslott Mainau – formellt dock icke förrän efter Wilhelms död. Wilhelm betalade arvsskatten men denna var p g a renoveringsbehovet försumbar. ”Jag hade en känsla av att myndigheterna tyckte synd om oss, som hade ärvt ett kråkslott och en djungel till park, och ville hjälpa oss på traven.”⁹ Mainau kom att bli Lennarts livsuppgift.

⁹ Bernadotte 1966: s. 220.

Karin Nissvand (1911-1991) var dotter till auktoriserade revisorn Sven Nissvand och hans fru i 2:a äktenskapet Anna-Lisa Lindberg. Hennes halvsyster Gertrud var gift adligt och ingick i Wilhelms umgänge. 1924 tog Gertrud med sig Karin till Stenhammar. 1925 tyckte Lennart så här om henne: ”Det stod som en sky av mjukhet och hjärtevärm omringning henne, och hon rörde sig som en ung hind över blomsterängar mot vattubäckar.”¹⁰ Det förekom många försök att avstyra förhållandet. Hans mor hoppades att det stannade vid att han blev en erfarenhet – inte en fru – rikare. Inför ett utlandsbesök 1928 instruerade Gusty Lennarts resesällskap – förmodligen på Gustafs initiativ – att han skulle se till att Lennart roade sig så grundligt att han glömde henne. T o m Karins mor hade som första tanke att förhållandet borde avbrytas.

Annandag jul 1930 ville farbror Gusty veta Lennarts framtidsplaner, särskilt vad gällde Karin Nissvandt. Lennart talade om som det var. Gusty berättade om alla privilegier han skulle förlora, särskilt det att han inte skulle få överta Stenhammar. Ett ganska tomt hot dock eftersom avkastningen på egendomen var usel, sista året 70 kronor. Därefter övergick Gusty till att baktala familjen Nissvandt som en samling lycksökare och slutade med att uppmana honom vara lojal mot kungahuset. Ytterligare två möten ägde rum. Ett med Gusty dagen därpå. Ett med Gustaf nyårsdagen. Den 12 januari skulle Lennart svurit lojalitetseden till Gustaf men uteblev. Vid det här laget hade tidningarna fått reda på konflikten – oklart hur – och alla positioner var låsta. Gustaf kallade in Lennart på ett sista möte och förklarade att ett äktenskap med Karin Nissvandt faktiskt stred mot successionsordningen som var en bindande grundlag. Lennart skulle förlora allt. Lennart förklarade sig införstådd med saken. Gustaf pussade honom då på kinden och gick sin väg. Wilhelm ville senare ha en förklaring till svartmålningen av familjen Nissvandt. Gustaf vägrade svara och Gusty påstod sig felciterad.

Efter förlovningen den 2 februari for paret ned till Tyskland för att på var sitt håll bedriva ytterligare studier. De hade hoppats gifta sig i Sverige men präster är statliga tjänstemän och Ecklesiastikdepartementet sade nej eftersom Gustaf inte gett sitt tillstånd. Det blev borgerlig vigsel i England i stället. Wilhelm var av någon anledning inte med. Möjligen för att Lennarts mor skulle närvara. När det kom till kritan närvarade inte hon heller eftersom hon inte kunde acceptera en borgerlig vigsel. Dock kompletterades den borgerliga vigseln den 20 februari med en religiös vigsel den 11 mars.

*

Efter bröllopet försonades Gustaf och Lennart – förmodligen därför att Gustaf uppfattade Lennart abdikation som ärlig, han hade ju inte svurit någon trohetsed – men förhållandet till Gusty förblev frostigt. Lennart & Karin bjöds in till privata familjefester men inte till officiella sammankomster. Wilhelm lät renovera en flygel på Mainau där de flyttade in 1932 men det politiska läget gjorde att de 1938 fick ”fly” till Sverige där de stannade till krigsslutet. Inför flytten till Mainau sade sig Lennart vilja bli novellförfattare och fotograf. I praktiken ägnade han sig åt att sätta slottet i stand. Efter återkomsten till Sverige hade paret inga inkomster. Lennart arbetade som fotojournalist, filmare, redaktör för tidningen Foto (1939-1953), Barnens Dag-general (1941-1955), chef för Svenska Scoutförbundet (1949-1951), pjäsförfattare, ”teaterdirektör”, skådespelare m m. Han publicerade två fotoböcker om sin farfar.¹¹ Han tjänade bra. Mest tjänade han på filmerna. 1940-1950 filmade, regisserade och producerade han 50-60 dokumentära kort- och långfilmer. Många var landskapsfilmer i samarbete med Wilhelm. Mot slutet bildade han och Olle Nordemar ett gemensamt bolag Artfilm. 1951 (?) köpte Lennart loss Mainau av Wilhelm. Anledningen tycks ha varit kritik från skattemyndigheterna att inkomsterna gått till Lennart enbart. Året därpå flyttade Lennart & Karin tillbaka och gjorde om Mainau till en kurs- och konferensanläggning, restaurang, park, botanisk trädgård och kulturcentrum.

¹⁰ Bernadotte 1966: s. 196.

¹¹ prins Wilhelm & Bernadotte 1943; Bernadotte 1948.

För Lennart var flytten inte bara en fråga om pengar utan också om social ställning: ”Jag kände också att Mainau med omnejd var bra för mitt psykiska välbefinnande. Här behandlades jag inte som en fördetting, som skulle akta sig för att sticka upp. Här var jag någon och fick röna både respekt och uppskattning som aldrig tidigare.”¹² Så här lät den samtida kritiken av hans år i Sverige: “Han är entusiasterna som tröttnar. Vaga aspirationer, välmentade appeller, storstilade initiativ som utmynnar i generad fanflykt. Han går i och ur uppdrag, lösskummande populariteten och publiciteten liksom ett barn skrapar av sockret på gröten och tjuvar sig till att få lämna resten, det nyttiga, det tråkiga. Hans utbrytning ur kungahuset var den svages revolt. Han är en alldeles vanlig, okritisk, utåtvänd människa, som ogärna tränger under ytskiktet. Det är hans ensak. Men han bör tåga och inte kritisera det land, där han vuxit upp och haft sin gärning förlagd. Namnet är Bernadotte, ett namn som förpliktar.”¹³

Framgångarna hade en baksida. Karin drabbades av en psykisk sjukdom. Diagnosen är oklar. Lennarts beskrivning av symptomen kan tolkas som paranoida tvångsföreställningar – oklart om de hade medicinska orsaker eller om hon inte klarade sin roll av “halvoffentlig” person. Sonen Jan Bernadotte (1941-) trodde att det snarare handlade om faderns snedsprång, hans sätt att styra familjen och på moderns vekhet och alkoholmissbruk.¹⁴ Den 27 januari 1972 blev det skilsmässa och Lennart gifte den 29 april samma år om sig med sin sekreterare Sonja Haunz (1944-2008) med vilken han haft ett förhållande sedan 1965. Förhållandet far-sonen Jan var därefter inte det bästa. Denne hade arbetat i firman som PR-man men fick 1972 sluta. 2002 avfärdade Lennart honom som en odåga och slarver.¹⁵ Efter Lennarts död 2004 skrev sonen en motbiografi.¹⁶

Lennart var mycket stolt över att ha lyckats arbeta upp Mainau från kråkslott till turistmål och kulturminnesmärke. Det framgår dock av skildringen att han hade stor hjälp av sin kungliga bakgrund. Konflikten med sonen Jan kan förklaras med att denne skadade reklamvärde av att vara Bernadotte. Lennart var alltid sig själv närmast.

¹² Bernadotte 1995: ss. 152-153.

¹³ Ahlgren, Stig. ”Namnet är Bernadotte.” Vecko Journalen 1952:40.

¹⁴ Bernadotte 2006: s. 220.

¹⁵ Orlik 2002.

¹⁶ Bernadotte 2006.